

ГЛОБАЛНАТА ГЕОПОЛИТИЧЕСКА ИДЕНТИЧНОСТ НА БЪЛГАРИЯ

Емил Казаков

(Продължение от предишния брой)

Аналитичният подход, присъщ за международната геополитика, отделя приоритетно внимание на факторите от по-висока величина при вземането на политически решения, доколкото именно те генерират възможностите и задават правилата на маневрирането, докато факторите от по-нисък пространствен порядък го ограничават. От тази гледна точка решаващо за съставянето на завършена представа за геополитическото положение на България е разглеждането на актуалното състояние на глобалното обкръжение на българската външна политика, в което водещо място заемат конкретни политически играчи като ЕС, САЩ (НАТО) и Русия.

Поуките от „конституционната криза“ в ЕС

Отхвърлянето на Конституционния договор на ЕС по време на референдумите във Франция (29 май 2005 г.) и Холандия (1 юни 2005 г.) не предизвика особено драматична реакция сред българското общество. Това се дължи най-вероятно на обстоятелството, че въпреки високото доверие, с което се ползва европейската идея в България (между 70 и 80% според социологическите анкети), тя всъщност остава дълбоко неразбрана от мнозинството българи, които очевидно не я поставят сред екзистенциалните си приоритети.

Същевременно кризата в ЕС, предизвикана от „революцията на избирателите“ в две от държавите основателки на Съюза, повдига изключително важни въпроси пред българската външна политика, доколкото се създават реални условия, заплашващи стабилността на новото ѝ интеграционно направление.

Българите, както и всички останали европейци, много бързо си дадоха сметка, че сред главните причини за отрицател-

ния вот във Франция, а оттам и за дълбоката криза в ЕС, е отхвърлянето на ултралибералния тип икономика. Гласуването всъщност даде материален израз на една от най-старите и дълбоки дилеми в ЕС, която доведе и до блокирането на дебата по бюджета на Съюза за 2007 – 2013 г. по време на Европейския съвет в Брюксел на 16 и 17 юни 2005 г.: „да се даде предимство на отворената и високо технологична либерална икономика, пряко вписваща се в процеса на глобализация, или да се заложи на по-социален и преференциален подход, ограничаващ неблагоприятните последици от същия този процес?“.

Провалите на референдумите в Западна Европа бяха директно асоциирани в България и с провал на (външно-) политическото измерение на ЕС, водещо до отслабване на цялостното му влияние в света. Подобно предположение изглеждаше напълно основателно, доколкото с отхвърлянето на конституционния договор ЕС се самолишаваше от значителен допълнителен потенциал за политическо влияние в лицето на предвидените в договора постове на председател на Европейския съвет и на министър на външните работи на ЕС, разполагащ със собствена дипломатическа служба, както и на значително олекотената схема за вземане на решения в областта на Общата външна политика и политика за сигурност...

Но колкото и основателно да изглежда подобно предположение, то не разкрива истинската същност на отрицателния вот във Франция. Вече е напълно сигурно, че в неговата основа се намираше страхът от „размиване“ на Европа от нескончаемия процес на нейното разширяване, водещ в крайна сметка до практическата загуба на всякаква възможност за провеждане на автономна политика по отношение на единствената суперсила в света. Иначе казано, французите решиха да прекратят (временно) процеса на разширяване на ЕС, като си отпуснат достатъчно време и средства за задълбочаването на Съюза или за укрепване на неговата решителност и самостоятелност в международните дела. Подобен обрат беше заявен първоначално от общественото мнение във Франция – според социологическите сондажи, публикувани една седмица след референдума, две трети от французите се обявяват против присъединяването на Турция и

на държавите от Западните Балкани към ЕС. Малко по-късно беше получено потвърждение на тази тенденция и на най-високо, официално ниво – в речта на френския премиер Доминик дьо Вилпен пред Националното събрание на 15 юни 2005 г.:

„Ние разбрахме, че бързината на разширяването притесни някои от нашите сънародници, въпреки че тя отговаряше на един истински исторически императив. Именно това чувство беше изразено на 29 май и ние трябва да държим сметка за него. ... Ангажиментите по отношение на България и Румъния ще бъдат изпълнени. Но след тях ние със сигурност трябва да започнем период на размисъл с нашите партньори по условията на бъдещото разширяване при спазване на вече поетите задължения.“

По такъв начин втората група въпроси, произтичаща от провалените референдуми във Франция и Холандия, поставя на дневен ред дилемата за съотношението между международното влияние и разширяването на ЕС, както и за средствата и формите за нейното разрешаване: „Европа на много скорост“, „Европа с променлива геометрия“, „Европа на твърдото ядро и периферията“, „Хомогенна, т.е. аморфна Европа“ или нещо съвсем различно...

Така очертаният спор за бъдещето на Европа има комплексен, дори „идеологически“ характер, като двете „крайни“ опции в него (с нужната степен на опростяване) се олицетворяват от Великобритания и Франция (във възможен съюз с Германия). Те бяха дефинирани по следния начин от министър-председателя на Люксембург и председател на ЕС за първата половина на 2005 г. Жан-Клод Юнкер в речта му пред Европейския парламент на 22 юни 2005 г.:

„(...) ние сме свидетели на противопоставянето на две концепции за Европа: тази, която залага изключително на предимствата на пазара, но пазар, неспособен да предизвика солидарност; и тази, която залага изцяло на по-нататъшно задълбочаване на политическата интеграция. От една страна – зоната за свободна търговия, а от друга – политическият съюз. Това е дебатът на бъдещето, тъй като в настоящия момент в Европа има два лагера, които си противостоят.“

В програмна реч пред Европейския парламент, произнесена на 23 юни 2005 г., британският премиер Тони Блеър, поемащ председателството на ЕС от 1 юли 2005 г., очерта, от своя страна, основните параметри на защитавания от него социално-икономически и стратегически модел за Обединена Европа. В нея той отхвърля свеждането на европейския проект единствено до търговските му или икономически аспекти и се обявява за „политическа Европа със силно социално измерение“, която да бъде способна да запази мястото си в съвременния свят, „доминиран от единствената глобална суперсила САЩ“ и изложен на предизвикателството на изключително бързо развиващите се в икономическо отношение Китай и Индия. Тази цел следва да бъде постигната чрез активна външна политика и политика за сигурност, провеждана на глобално равнище в партньорство със САЩ. От друга страна, необходимо е съществено модернизиране на европейския социално-икономически модел чрез значително повишаване на неговата конкурентоспособност и адаптирането му към условията на глобализацията, което на практика означава повече либерализация и откритост към световните пазари. В този контекст разширяването на ЕС се разглежда не като „игра с нулева сума, в която старите държави членки губят, а новите – печелят“, а като „историческа възможност“ за осъществяването на практика на това, което Блеър нарича „глобална, отворена и конкурентоспособна Европа“.

В цитираната по-горе реч на премиера на Франция Доминик дьо Вильпен пред Националното събрание той също, както и неговия британски колега, се обявява за засилване на социалното измерение на европейския проект, в който икономическата предприемчивост и социалната солидарност не следва да си пречат, а да се допълват взаимно. Според него изграждането на социално-икономическия модел на ЕС предполага връщане към принципа на европейските преференции, „който и без това широко се прилага от нашите американски и азиатски конкуренти“. Главен съюзник в подобна стратегия би трябвало да бъде Германия, а както отбелязахме по-горе, по отношение на по-нататъшното разширяване на ЕС се предвижда „период за

размисъл“ и въвеждане на нови правила във функционирането на Съюза „в условията на 25 държави членки“.

Главният извод от приведените по-горе примери е, че сегашната криза на ЕС се дължи на наличието на поне два достатъчно различни проекта или модела за неговото по-нататъшно икономическо и политическо развитие. Общото между тях е, че и двата са геополитически мотивирани и притежават прототипи, които съществуват в далеч по-чист вид извън самия ЕС. Подобна ситуация се дължи на обстоятелството, че Евросъюзът не е способен на настоящия етап да формулира собствена геополитическа доктрина поради присъщия му междудържавен характер в редица области. На практика несъществуващата собствена геополитическа идентичност на ЕС се замества от два или повече конкурентни проекта, вдъхновени в крайна сметка не от интеграционни, а от национални интереси. В този смисъл истинските външнополитически импликации на европейската криза върху политиката на България биха могли да бъдат цялостно оценени едва след проучването на прототипите на споменатите два геополитически модела, които условно биха могли да бъдат наречени атлантически и континентален (или „евро-голистки“ по Френсис Фукуяма).

Геополитическата рецепта на американската хегемония в света

За разлика от ЕС, САЩ притежават не само собствена геополитическа доктрина, но и ясно изразена национална геополитическа идентичност.

След 1917 г., или след пряката им намеса в Първата световна война, САЩ се превърнаха в ключов фактор на европейската сигурност. Този статут беше напълно потвърден по време на Втората световна война и особено след края на Студената война, когато те се наложиха като единствената суперсила в света и като единствената държава, която има средствата и възможностите да упражнява самостоятелна политика.

Американската увереност в ролята им на глобален лидер се увеличава постепенно и неизменно след разпадането на Съветския съюз и световната социалистическа система през 1991 г.

Твърде възможно е това да се дължи на едно от уникалните предимства на тяхната външна политика – обстоятелството, че тя се основава на ефикасен и функциониращ геополитически модел, формиран преди 60 или дори 100 години...

Възлово място в този модел заема представата за геополитическата идентичност на САЩ като морска сила, разработена за пръв път от адмирал Алфред Меън през 1897 г., както и от представата за геополитическото положение на САЩ като остров, „географски заобиколен от сухопътната маса на Евразия, плюс континентите Африка и Австралия (...) и следователно изложен на опасността да бъде напълно обкръжен.“ [Срукман, 1944, с. 33, 34]

Този възглед, формулиран от Никълъс Спайкмън по време на Втората световна война, извежда следната парадигма за сигурността на САЩ:

„Ако искаме да избегнем обкръжението, необходимо е в мирно време да бъдем водени от постоянната загриженост да не позволим на нито една нация или съюз от нации да се превърне в доминираща сила във всеки един от двата региона на Стария свят и да заплаши по такъв начин нашата сигурност.“ [Пак там, с. 34]

Приемствеността на геополитическия модел на американската външна политика беше проявена със забележителна последователност както по време на Втората световна война, когато САЩ воюват срещу съюза между Германия, владееща почти цяла континентална Европа, и Япония, стремяща се към надмощие в Източна Азия, така и по време на Студената война, когато СССР е на път да установи контрол над Евразия.

Днес, въпреки огромните трансформации, настъпили в света през 90-те години на ХХ век, външната политика на САЩ продължава да се ръководи безусловно от очертаната по-горе геополитически императив:

„Геополитически Америка е остров, разположен далеч от огромната територия на Евразия с нейните природни и демографски ресурси, превъзхождащи американските. Господството на една отделна сила над някоя от основните части на Евразия – Европа и Азия – си остава надеждно определение

за стратегическа опасност за Америка, със или без Студена война. Подобна групировка вероятно би имала възможност да надмине Америка в икономическо, а в крайна сметка и във военно отношение. На такава опасност трябва да се оказва съпротива, дори ако доминиращата сила изглежда добронамерена...“ [Кисинджър, 1997, с. 713]

Геополитическата теория на Збигнев Бжежински за световната роля на САЩ се основава на идентично с това на Хенри Кисинджър виждане:

„Евразия (...) запазва своята геополитическа значимост. Нейната западна периферия – Европа – си остава средоточие на значителна част от световната политическа и икономическа мощ, а заедно с това източният ѝ регион – Азия – в последно време се превръща в жизненоважен център на икономически растеж и засилващо се икономическо влияние. Поради тази причина това как ангажираната в глобален план Америка ще се справи със сложните отношения между евразийските сили (и най-вече дали ще успее да предотврати зараждането на една доминираща и враждебна евразийска сила) става пробен камък за способността ѝ да запази глобалното си превъзходство.“ [Бжежински, 1997, 7–8]

В единомдушната представа за същността на американската геополитическа стратегия напълно се вписва и Самюъл Хънтингтън, според когото традиционният стремеж на Америка е да предотврати доминацията на една-единствена сила в Европа или Азия. [Хънтингтън, 1999, с. 335]

Следователно жизненоважен интерес за американците е да не позволят появата на пряка заплаха или враждебна сила не само на противоположните брегове на Атлантическия и Тихия океан – задача, която изглежда надеждно решена след Втората световна война след установяването на стратегически съюз със Западна Европа и Япония, но най-вече в рамките на една широка *междинна зона (middle space)*; разположена именно в Евразия и наречена от Спайкмън *крайбрежна земя (rimland)*:

„Между центъра на сухопътната маса на Евразия и обиколния морски път се намира една огромна концентрична буферна зона, която включва Западна и Централна Европа, равнинните

земи от Близкия изток, Турция, Иран и Афганистан; Тибет, Китай и Източен Сибир; както и трите полуострова – Арабски, Индийски и Бирма – Сиам.“ [Спрукман, 1942, с. 181]

Всъщност тезата на Спайкман за огромната междинна зона в Евразия е интерпретация на класическата постановка на Халфорд Макиндръ за т.нар. вътрешен полумесец (inner или marginal crescent) в Евразия, включващ Западна Европа, Близкия и Среден изток, Южна и Източна Азия [Макиндръ, 1998, с. 111]. Съществената разлика между двамата е различната оценка на стратегическото значение на тази междинна зона – ако тя според Макиндръ има само второстепенна роля за световното господство за сметка на т.нар. от него *сърцевинна* или *осова земя* (*heartland*) [Пак там, с. 111; Mackinder, 1942], то според Спайкман е точно обратното:

„Ако е необходимо мотото за надмощието в Стария свят, то трябва да бъде „Който контролира крайбрежната зона, управлява Евразия; който управлява Евразия, контролира съдбините на света.“ [Спрукман, 1944, с. 43]

Държейки сметка за еволюцията на международните отношения, зоната, в която според американците се решава световната хегемония, се определя в днешни дни по следния начин:

„Разпадането на СССР превърна „сърцевината“ на Евразия във вакуум. (...) Тази империя господстваше над преобладаващата част от земните богатства, а географското ѝ разположение – в „сърцето“ на Евразия – позволяваше влиянието и мощта ѝ да хвърлят сянка върху западните, източните и южните покрайнини на континента. На свой ред, съпротивата на държавите, разположени в тези покрайнини – с активното ангажиране на Америка в последно време – определяше основните геостратегически фронтове на международното съперничество.“ [Бжежински, 1994, с. 159]

Трите периферии, формиращи междинната зона в глобален план, са наречени от Збигнев Бжежински съответно демократическото предмостие (Западна Европа), далекоизточната котва (Източна Азия) и евразийските Балкани, включващи Турция, държавите от Каспийския басейн, Иран, Афганистан и страните от Централна Азия [Бжежински, 1997].

След терористичните атентати от 11 септември 2001 г. южната периферия на Евразия беше дефинирана като „зона, която се простира от Суецкия канал на запад до Китай на изток и от руско-казахската граница на север до Южен Афганистан на юг“ [Бжежински, 2004, с. 59], като нейната роля в световната политика е следната:

„решаващата евразийска полоса между Европа и Далечния изток, която е населена предимно с мюсюлмани и която бихме могли да обозначим като нови „глобални Балкани“. (...) През следващите няколко десетилетия най-размирният и опасен регион в света (...) ще бъдат новите глобални Балкани. Тъкмо там Америка може да се окаже въввлечена в сблъсък със света на исляма, а американско-европейските политически различия могат да доведат до разстройване на Атлантическия съюз. В комбинация тези две вероятности биха могли дори да поставят под сериозен риск безпрецедентната американска глобална хегемония.“ [Пак там, с. 59, 80]

В тези условия стратегическата цел на американската политика би трябвало да бъде осигуряването на *постоянна геополитическа експанзия на западната общност все по-дълбоко и по-дълбоко в Евразия*, което би трябвало да доведе до утвърждаването на САЩ като глобален арбитър в рамките на една евентуална *паневразийска система за колективна сигурност*, включваща, освен Америка и Западна Европа, Русия, Китай и Япония.

Американската доктрина за глобалната система за колективна сигурност, надхвърляща бреговете на Атлантическия и Тихия океан, се основава, също както и средноевропейският модел, на междинна или преходна зона, но с тази разлика, че концепцията за трите периферии покрива далеч по-голямо пространство, в т.ч. и самата Междинна Европа.

Американската геополитическа стратегия по отношение на Междинна Европа или по-точно на европейското междинно пространство предвижда ни по-малко, ни повече „елиминирането веднъж и завинаги на стратегическия вакуум в Централна Европа, който през ХХ век изкушаваше както германския, така и руския експанзионизъм.“ [Кисинджър, 2002, с. 34]

Този възглед е диаметрално противоположен на концепцията за сравнително автономното предназначение на Междинна Европа в качеството ѝ на *санитарен кордон* между Германия и Русия (*the Middle Tier*), развита от сър Халфорд Макиндръ [Mackinder, 1942, с. 158] и осъществена на практика от Версайската система в Европа след Първата световна война.

Имайки предвид, че „Организацията на Северноатлантическия съюз (...) е институцията, която най-плътно съчетава моралните и геополитическите цели на Америка, тя би трябвало да обслужва геополитическата цел да задържи центровете на сила в Европа и Азия и да не позволи падането им под властта на враждебна сила независимо от мотивите ѝ.“ [Кисинджър, 1997, с. 718]

Успоредно с функциите си в областта на сигурността, НАТО е и предполагаемата стабилна рамка за реализиране на европейското единство [Бжежински, 1997, с. 91] и в този контекст именно Атлантическият алианс е главният геополитически вектор на процесите на разширяване на евро-атлантическите и европейските структури на Изток. Естествено, ритъмът на тези процеси е зададен от разширяването на самата НАТО. След две последователни вълни, включващи 10 екскомунистически страни от Централна и Балканска Европа, разширяването на Алианса би трябвало да продължи и през следващите 10 години и да обхване Украйна и Кавказ – Грузия, Азербайджан и дори Армения. [Бжежински, 2004, с. 121-122]

Евразийските привърженици на новата „биполярност“

Най-популярното и може би най-завършено геополитическо учение в Русия е евразийската теория (евразийство). Но то, за разлика от атлантизма, не упражнява пряко влияние върху външната политика на Русия, а има по-скоро опозиционен, дори дисидентски характер.

Евразийството се появява и разпространява в периода 1921 – 1926 г., като първоначално се заражда в София в средите на емигранти, напуснали Русия след Октомврийската революция през 1917 г., а по-късно неговият интелектуален център се премества в Прага и Берлин. През втория етап от развитието на

движението представителите на евразийската школа се установяват в Париж (1926 – 1929 г.). През 30-те години на XX век евразийството като течение престава да съществува. Идеите на евразийството, чиито главни представители са Петр Савицкий и княз Николай Трубецкой, са възродени през 60-те години на XX век от Лев Гумильов.

Евразийската доктрина търпи най-разнообразни идеологически влияния, но като че ли най-траен отпечатък върху нея оставят теоретичите на славянофилството, в частност Николай Данилевский и неговата книга „Русия и Европа“, публикувана за първи път в цялостен вид през 1871 г. Дефинирането на специфичен „евразийски културен тип“ се основава на теорията на Данилевский за „културно-историческите типове“ и техните сложни отношения, изградена в антитеза на доминиращата по това време универсалистка концепция за историята, проповядвана от западноевропейските учени. Същественото различие между евразийците и славянофилите в лицето на Николай Данилевский е обстоятелството, че първите отнасят Русия към специфичен тип евразийска култура, а вторите – към славянския културно-исторически тип.

Според евразийците особената историческа, духовна, икономическа и политическа идентичност на Русия се обуславя от нейното географско място и се свежда до известната формула „Русия не е нито Изток, нито Запад, нито Европа, нито Азия, а Евразия“. В този смисъл Русия се възприема като център на Стария свят, тя е „географската ос“ на историята по Макиндър и нейната територия практически съвпада с дефинираната от него осова зона със стратегическо значение за глобалната геополитика (heartland), включваща в геополитически смисъл Източноевропейската, Западносибирската и Туркестанската равнина и заобикалящите ги от изток, югоизток и юг планини.

Русия, която заема сърцевината на евразийската територия, се населява от особен етнос – великорусите, който не е просто разклонение на източните славянски племена, а съчетание и синтез между тях и тюркските народности, населяващи южната част на страната и Средна Азия. В този смисъл, според евразийците, ако Русия в духовен план е свързана с Византия

(православното културно-историческо наследство), то в геополитически план Византия има само второстепенно значение за нея. След монголско-татарското нашествие Русия е била напълно включена в геополитическата сфера на монголската държава, което ѝ дава възможност да развие постепенно след XV век целия си евразийски потенциал.

Евразийците смятат, че най-подходящата форма за развитие на икономиката на Русия с оглед на нейната геополитическа специфика е автархията или стопанската самодостатъчност. Според тях политическото обединение на всички държави с типични евразийски (континентални характеристики не може да се извърши по пътя на либерално-демократичния модел, характерен за западната търговско-океанска цивилизация, а по пътя на прилагането на т.нар. идеократически модел (по Савицкий), предполагащ върховенство на некомерсиалния и авторитарен подход към държавното устройство и управление.

След разпадането на Съветския съюз последователите на евразийството формират ново течение под названието неоевразийство, което има няколко разновидности, най-влиятелната сред които е кръгът около философа Александър Дугин, привърженик на *националната идеокрация от имперски и континентален мащаб*.

Според Дугин „неоевразийството е единствената теоретична платформа, на чиято основа може да се разработи цялостен набор от глобални стратегии, отричащи световното господство на атлантизма и проповядваните от него цивилизационни ценности: пазарна икономика, либерална демокрация, светска култура, философия на индивидуализма и т.н.“ [Дугин, 1997, с. 162]

В този смисъл неоевразийците се обявяват категорично против хегемонията на САЩ в света (като най-ярки представители на атлантическата доктрина) или против еднополярността в международните отношения. Те смятат, че проповядваният от редица държави многополярен ред („нова многополярност“) ще се намира на практика под контрола на атлантизма и ще се свежда до негова териториална разновидност, а не до истинска геополитическа алтернатива. Водейки се от интересите

на Русия („географската ос на историята“), неоевразийците се обявяват за „нова биполярност“, в рамките на която Евразия би могла да придобие истински суверенитет.

Най-важната стратегическа цел на неоевразийството е „превръщането на крайбрежните територии в Евразия в съюзници, стратегическо проникване в крайбрежните зони, сключване на общоевразийски пакт или поне осигуряване на пълен и строг неутралитет на най-голям брой (държави) от римленда, изразяващ се в тяхното позиционно противопоставяне на задатлантическия Запад.“ [Пак там, с. 168] Подобно на Спайкмън, който перифразира най-известната формулировка на Макин-дър, Александър Дугин интерпретира базисната формула на евразийството по следния начин:

„Тук стратегическата формула на Русия еднозначно трябва да бъде формулата „И Запад, и Изток“, доколкото единствено континенталната интеграция на Евразия с център Русия може да гарантира на всички нейни народи и държави действителен суверенитет, максимум политическа и икономическа автархия.“ [Пак там]

В изпълнение на горната стратегическа цел неоевразийците се обявяват за създаването на Нова (евразийска) империя, в чийто център да се намира Русия и която да се изгражда около следните геополитически оси: „Москва – Берлин (– Париж)“ на запад; „Москва – Токио“ на изток; и „Москва – Техеран“ на юг. Освен главните съюзници – Германия (в тесен проконтинентален съюз с Франция), Япония и Иран, се определят и главните съперници на Новата империя – САЩ (и техните проатлантически съюзници), но така също Китай и Турция... Новият имперски субект ще има конфедеративна структура и ще включва Европейска империя, основаваща се на френско-германския съюз с антиатлантическа ориентация; Тихоокеанска империя, изградена около Япония; Средноазиатска империя, в основата на която се намира Иран; и Руска империя в центъра на цялата конструкция, в която са включени северната част на Балканския полуостров, в т.ч. Сърбия (Черна гора и България, Източна Европа, в т.ч. Молдова, Беларус и Източна

Украйна, Кавказ, Средна Азия, в т.ч. Казахстан, Туркменистан, Узбекистан, Киргизия, Таджикистан и Монголия.

Концепцията за Новата евразийска империя предвижда следната съдба за междинното пространство в Европа:

„Традиционната атлантическа политика в този регион се основава на тезата на Макиндръ за „санитарния кордон“, който да служи за конфликтна буферна зона, предотвратяваща възможността от сключването на руско-германски съюз. (...) Главното, към което трябва да се стремим, е категоричното отстраняване на всякакво подобие на „санитарен кордон“ и разсейване на илюзията на „междинните държави“ относно тяхната потенциална независимост от мощните им геополитически съседи.“ [Пак там, с. 226]

По отношение на суверенитета на държавите от Междинна Европа, които трябва да попаднат под влиянието на Германия и Русия, пък и по отношение на всички останали държави, влизащи в състава на Новата империя, идеята е следната:

„тези страни, разбира се, няма да получат никакъв суверенитет, в случай че влязат в състава на хипотетичната Европийска империя, тъй като Голямото пространство, което предоставя геополитическа, икономическа и военна защита, изисква от своите поданици отказ от политико-национална самостоятелност, от правото да провеждат собствена идеологическа или дипломатическа политика в разрез с интересите на Империята.“ [Пак там, с. 428]

Освен че се явява пряко отрицание на теорията на атлантизма, неоевразийството е и пряко продължение на теорията на континентализма. Тази теория е разработена от най-изявения довоенен немски геополитик Карл Хаусхофер, чиято най-известна концепция е свързана с идеята за съюз между (хитлеристка) Германия, (съветска) Русия и Япония като единствено възможна противотежест на англо-саксонските амбиции да се завладее светът. Според Хаусхофер светът следва да бъде разделен на четири сфери на влияние: немска (Западна Европа и Африка); японска (Източна Азия); руска (Евразия) и американска (Северна и Южна Америка).

В началото на Втората световна война геополитическият идеал на Хаусхофер е близо до своята реализация – след съюза си с Япония и образуването на оста „Берлин – Токио“, нацистка Германия подписва през 1939 г. и пакт за ненападение със СССР (известен като „пакт Молотов – Рибентроп“). Въпреки всичко обаче този съюз се оказва изключително нетраен и се разпада през 1941 г. след нападението на хитлеристка Германия срещу Съветския съюз...

Съществуват спорадични опити за възраждане на континентализма по време на Студената война (неоконтинентализъм) – през 60-те години на ХХ век във Франция философът Ален дьо Беноа създава движението на „новите десни“ в пряка приемственост с идеите на Хаусхофер. В същия период в Белгия се създава друго движение от същия тип – „Млада Европа“, начело с Жан Тириар. Последният се обявява за създаването на Европейска империя, която да влезе в съюз със СССР с цел противопоставяне на САЩ.

В политическата сфера континенталистски тенденции се долавят в политиката на Шарл дьо Гол по време на Студената война (като типичен представител на континенталистката практика се смята Наполеон Бонапарт, от когото определено черпи вдъхновение самият Шарл дьо Гол). Въпреки „специалния курс“ на Франция към САЩ и НАТО в този период, в никакъв случай не може да се твърди, че той е имал за изконна стратегическа цел геополитическото обединение на Западна и Източна Европа (начело със СССР) в противовес на атлантизма, олицетворяван от САЩ и Великобритания. Освен че подобна интерпретация би могла да бъде характеризирана като прекалено смела, тя е най-вече дълбоко погрешна.

В периода след Студената война традиционното геополитическо разграничение между атлантисти и континенталисти изплува на повърхността след голямата иракска криза в СС на ООН през 2002 – 2003 г. (противопоставянето между Стара и Нова Европа; четиристранните срещи Франция – Германия – Испания – Русия, Вилнюска декларация).

Въпреки изключителната последователност и приемственост на евразийската теория тя си остава твърде маргинална по отношение на процеса на формиране и провеждане на външната политика на Русия (нейните най-известни привърженици сред политическа класа, като Зюганов и Жириновский, никога не са имали възможността да участват в управлението, където да приложат убежденията си). Още повече, че неоевразийството не е единствената геополитическа теория, която се стреми да анализира руската политика. Нейното предимство всъщност е, че тя представя в най-завършен вид идеите на континентализма или на континенталния геополитически модел в съвременна Русия.

Практически погледнато обаче най-характерната черта на външнополитическия курс на съвременна Русия е неговата геополитическа двойственост, в която се борят за надмощие едновременно либералната, проатлантическа тенденция и типичната континентална тенденция в лицето на „автентичното евразийство“. Така или иначе едно е ясно – настоящата руска външна политика не се базира на собствен геополитически проект. Без значение дали този проект се определя като „собствена евразийска идентичност“, или като „евразийско неудобство“, той има само потенциално значение за руската политика, която, загубвайки способността си да упражнява автономно влияние в глобален мащаб, се излага точно както и ЕС, на противоречивото и нестабилно въздействие на двата основни геополитически модела – атлантизъм и континентализъм.

Главният извод от горното е, че разгледаните в чист, теоретичен вид два основни геополитически модела, имащи определящо значение за политиката на България на глобално ниво, са напълно противоположни, взаимно отричащи се, що се отнася до държавите от Междинна Европа като част от глобалното междинно пространство. Ако първият – атлантическият, стимулира тяхното включване в западната орбита на влияние, то вторият – континенталният, възпрепятства тази тенденция. В практически план това би могло да се прояви в забавяне или дори спиране на процеса на разширяване на ЕС.

Тук веднага трябва да се направи уточнението, че втори-ят или континенталният модел не съществува в чист вид на практика, за разлика от първия, поради причината, че неговите потенциални носители нямат нужните ресурси за налагането му в глобален мащаб. Въпреки това той обуславя известни тенденции в политиката на ЕС и Русия, които задължително следва да бъдат отчитани от България и другите страни от Междинна Европа.

Цялостният анализ дотук ни дава основание да предложим следните изводи за международното геополитическо положение на България, както и тезиси за нейното външнополитическо поведение.

Изводи за геополитическото положение на България:

1. На *локално ниво* т. нар. санстефански синдром обобщава въздействието на националния геополитически модел в съвременната история на България. Неговият краен психологически ефект (освен структурното му или функционално действие върху българската политика) е, че той закрепва характерното и за други нации първично, илюзорно впечатление за централност или уникалност, като лишава по такъв начин външната политика на страната от здрава геополитическа основа;

2. На *регионално (континентално) ниво* въздействието на междинноевропейския геополитически модел върху българската политика се изразява в т. нар. средноевропейски или сателитен синдром – алтернативна едностранна (вътрешно- и външнополитическа) зависимост на България от континенталните центрове на сила в Европа. Неговото въздействие се свежда до единен геополитически резултат – не толкова ограничаване на националния суверенитет, колкото стесняване до минимум на полето на маневриране при отстояване на националните приоритети; невъзможност за водене на относително балансирана политика, свеждане или опростяване на външнополитическите решения до избор между Русия и Германия – двете европейски държави с традиционно геополитическо влияние в Междинна Европа;

3. На *глобално ниво* – двата разгледани в чист вид основни модела – атлантически и континентален – са еднозначно и алтернативно противоположни спрямо Междинна Европа като част от глобалното междинно пространство. Хипотезата за тяхно равностойно или конкурентно въздействие върху българската политика автоматично ще задейства механизмите на средноевропейския или сателитния синдром – структурата на политическата класа огледално и антагонистично ще възпроизведе централното геополитическо противопоставяне на глобално равнище.

В подобен контекст като че ли *глобалният алгоритъм* изглежда сравнително ясно:

а) ЕС = САЩ (НАТО) = „Запад“ или

б) ЕС \neq САЩ (НАТО) = част от междинната зона от глобален мащаб между доминиращия на този етап атлантизъм и „голямата азиатска неизвестност“.

При сценарий „б“:

Твърде вероятно е засилването на центробежните тенденции вътре в самия ЕС и стимулирането на вътрешната геополитическа раздвоеност на повечето държави членки, голяма част от които имат „средноевропейска“ или хибридна геополитическа идентичност. Вследствие на подобна генерална тенденция е възможно в най-лошия случай разпадане на ЕС, възстановяване под една или друга форма на система на класическото равновесие на силите, в рамките на която част от държавите ще гравитират около континентален геополитически (но и социално-икономически) модел на развитие, а друга част от държавите ще изберат атлантическия модел на развитие.

При сценарий „а“:

А priori не се създава подобна пряка опасност, но се поставя големият въпрос за времевите рамки и най-вече за допустимия геополитически предел на американската хегемония в света, отвъд който тя би могла да се превърне в империализъм или в нещо още по-лошо.

4. Присъединяването на България към НАТО и членството ѝ в ЕС съвсем не означават окончателно интегриране към западния полюс в глобален мащаб (както това би могло да из-

глежда на регионално ниво). Поради това тези постижения на българската външна политика съвсем не могат да се оценяват като край на историята или още по-малко като край на геополитиката. Въпросите за баланса в българската външна политика и за необходимостта от култура на стратегически анализ и планиране са по-актуални отвсякога...

Тезиси за политическото поведение на България:

Международната геополитика на България се основава на кардиналния въпрос: „за или против едностранныя хегемонизъм на глобално ниво“? От гледна точка на геополитическото положение на страната, анализирано комплексно във всичките му времеви и пространствени измерения, е ясно, че:

1. Децентрализацията на международните отношения в световен мащаб засилва формираните на локално и регионално ниво слабости на националната политика в много по-голяма степен, отколкото еднополюсния ред („средноевропейски синдром“, „принцип на геополитическата симетричност“).

2. Основен двигател на едностранныя хегемонизъм в световен мащаб е доминирането на националното начало в политиката на неговия носител пред т. нар. многостранни ценности (универсална световна организация, върховенство на международното право, защита от глобални бедствия и асиметрични заплахи).

3. В случая на България контрапродуктивността на националистическата доктрина се потвърждава както на регионално, така и национално ниво:

Евентуалното лидерство на отделна държава в ЕС, поставено на национална основа, неминуемо ще води до отслабване на Съюза в дългосрочен план, независимо дали това лидерство се намира в синхрон с европейските приоритети на България в краткосрочен или средносрочен план;

Класическият, етнически мотивиран национализъм е главна заплаха въобще за стабилността и сигурността на България (той може да се превърне в причина за катастрофа на националната политика, напълно съизмерима с тези, причинени от изключително мощното и трайно действие на националния геополитически модел).

4. Преведени на регионално ниво, горните стратегически императиви – *еднополярност* и *наднационалност*, биха изглеждали така:

България участва активно във формирането и изпълнението на външната политика на ЕС, като нейната цел е засилване на многостранния (консенсусен) характер на международните отношения и на ролята на международното право като основен регулиращ механизъм в тях; балансиране на едностранната изключителност (хегемония) на една свръхсила, чиято глобална политика би могла да бъде провеждана във вреда на малките и средни държави.

5. Конкретната стратегия в ЕС би могла да изглежда така:

„България се самоопределя като част от групата на малките и средните държави в ЕС, които:

а) балансират политиката на големите вътре в ЕС;

б) противопоставят се на използването на ЕС като инструмент за глобална национално мотивирана хегемония;

в) защитават единството на ЕС и развитието на интеграционното (наднационално) начало в него, разбирано не като средство за увеличаване или мултиплициране на силата на националната политика, а като средство за преодоляване на националните различия“.

Крайната цел е българската политика да се пропие от чувството за собствено достойнство и вътрешно присъщ анализъм, които да попречат на външнополитическия процес да бъде ръководен от рутинни, инстинктивни или в най-лошия случай реактивни действия и фактори.

ЛИТЕРАТУРА

- Бжежински, Збигнев, Изборът. Глобално господство или глобално лидерство, София, 2004, с. 246.
- Бжежински, Збигнев, Извън контрол. Глобален безпорядък в навечерието на 21 век, София, 1994, с. 159.
- Бжежински, Збигнев, Голямата шахматна дъска. Американското превъзходство и неговите геостратегически императиви, София, 1997, 7–8.
- Гешов, Иван Евстратиев, Балканският съюз. Спомени и документи, „Гутенберг“, София, 1915, с. 96.

- Гешов, Иван Евстратиев, Престъпното безумие и анкетата по него. Факти и документи, „Балкан“, София, 1914, с. 144.
- Дугин, Александр, Основы геополитики. Геополитическое будущее России, Москва, 1997, с. 162.
- Данев, Стоян, Мемоари, УИ, „Св. Климент Охридски“, София, 1992, с. 290.
- Карастоянов, Стефан, Политическа география. Геополитика. Геостратегия, УИ „Св. Климент Охридски“, София, 1997, с. 163.
- Кисинджър, Хенри, Дипломацията, ИК „Труд“, София, 1997, с. 782.
- Кисинджър, Хенри, Политиката. Към дипломацията на 21 век, София, 2002, с. 9.
- Макиндръ, Халфорд, Географската ос на историята. Военен журнал, № 1, 1998, с. 111.
- Марков, Георги, Голямата война и българският ключ за европейския погреб 1914 – 1916, Издателство на БАН, София, 1995, с. 290.
- Радославов, Васил, България и световната криза, Издателство на БАН, София, 1993, с. 217.
- Русев, Марин, Рачев, Георги, Политическа география и геополитика в оригинал. – В: Класиците, том 1, София, 2003, с. 158.
- Филов, Богдан, Дневник, Изд. на ОФ, София, 1990, с. 811.
- Хънтингтън, Самюъл, Сблъсъкът на цивилизациите и преобразуването на световния ред, София, 1999, с. 335.
- Giblin, Béatrice, Lacoste, Yves, (dir.), Géohistoire de l'Europe médiane, „La Découverte“, Paris, 1998, p. 327.
- Jelev, Jeliou, Bulgarie terre d'Europe. La politique étrangère de la Bulgarie postcommuniste, „Frison – Roche“, Paris, 1998, p. 217.
- Lacoste, Yves, Europe médiane? Hérodote, № 48, 1988, Paris, 3–12.
- Mackinder, Halford, Democratic Ideals and Reality. A Study in the Politics of Reconstruction, New-York, 1942.
- Spykman, Nicholas, America's Strategy in World Politics. The United states and the Balance of Power, New-York, 1942, p. 181.
- Spykman, Nicholas, The Geography of the Peace, New-York, 1944, p. 33, 34.
- Szűcs, Jenő, Les trois Europes, „l'Harmattan“, Paris, 1985, p. 127.